

Figuur 1 Andries de Graeff Gerard ter Borch II, 1674
41 x 30 cm, privébezit
Olieverf op doek

30 oktober 2009

Andries de Graeff, voorbeeld van culturele elite?

Tweede opdracht

Dr Madelon Simons, cursusjaar 2009-2010
Cursus De Amsterdamse culturele elite
Master Kunstgeschiedenis De Nieuwere tijd
Universiteit van Amsterdam

Pieter Vis, 6132294

Andries de Graeff, voorbeeld van culturele elite?

Over culturele elite

Figuur 2 Met de klok mee vanaf links onder de burgemeesters A.de Graeff, N.Tulp, J.Munter, N.Witsen

Wie het geluk had om in 2004 – voor de restauratie - het Paleis op de Dam te bezoeken, heeft in de Burgerzaal een aantal marmeren bustes gezien. De kwaliteit van deze beelden en de allure van de twee verdieping hoge ontvangstruimte doen de bezoeker al heel snel vermoeden dat het hier om hooggeplaatste personen gaat. Het waren inderdaad portretbustes van Amsterdamse burgemeesters zoals De Graeff, Munter, Tulp en Witsen die zich als Romeinse senatoren lieten afbeelden. En juist dit soort figuren interesseren ons, zowel in historisch opzicht als ook vandaag de dag, getuige de enorme populariteit van de glossy societytijdschriften en dito columns in kranten.

Waarom is dit, waarom willen we alles weten van mensen, die in de publieke belangstelling staan? Is het jaloezie of leedvermaak als een dergelijk persoon een faux pas maakt of zijn we nieuwsgierig naar mensen die een bepaald rolmodel vormen? De neiging bestaat om deze personen *hors*

categorie te beschouwen, die zich als elite kan onttrekken aan normen en waarden, die als het ware eigen regels kan vaststellen. Maar is het wel mogelijk om te spreken van publieke personen alsof zij een aparte categorie vormen, die als groep bestudeerd kan worden?

Nu is dit laatste vraagstuk vermoedelijk gemakkelijker te beantwoorden als men de Gouden Eeuw in de Amsterdamse situatie onder de loep neemt. De verschillen tussen arm en rijk waren in de zeventiende eeuw beduidend groter en de groep die de dienst uitmaakte, was aanzienlijk kleiner.¹ Toch kunnen we er niet omheen om het begrip culturele elite nader te definiëren willen we zinvolle uitspraken doen over deze groep als geheel en de leden ervan in het bijzonder.

Burke noemt in zijn lezenswaardige, maar niet heel diepgravende boek over Venetië en Amsterdam verschillende criteria, waaraan groepen moeten voldoen om als elite aangemerkt te worden.² Hij haalt Pareto aan, die diverse soorten elites noemt zoals leeuwen (militairen), vossen (politici), renteniers en speculanten (ondernemers).³ De dominantie van elke groep kan veranderen al naar gelang de omstandigheden. In principe maakt Pareto onderscheid tussen de regerende en de niet-regerende elites, waarbij iedere groep speculanten (progressief en ondernemend) en renteniers (behoudend) kent. Belangrijk is dat Pareto niet alleen economische factoren maar ook intellectuele en psychologische houding als onderscheidende elementen noemt en misschien zijn die laatste eigenschappen wel de belangrijkste om je als lid van de elite te onderscheiden. C. Wright Mills voegt mijns inziens een interessant element toe aan de criteria waaraan de definitie van elite moet voldoen, namelijk mensen

¹ Zandvliet, Kees, *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2006 p. XII

² Burke, Peter, *Venetië en Amsterdam*, Amsterdam 1991 p. 18

³ Vilfredo Pareto was een famous econoom, die zijn ook een sociologische theorie heeft ontwikkeld: *Circulation of the elites* (1916)

die in de positie verkeren om belangrijke politieke beslissingen te nemen. Overigens ongeacht het feit of zij dit al of niet doen.⁴ Ook de politicoloog Robert Dahl benadrukt politieke aspecten als het gaat om eigenschappen van de elite.⁵ Rijkdom en status zijn op zich niet voldoende, macht - in de zin van het kunnen initiëren van maatschappelijke veranderingen – is pas effectief als het mogelijkheden biedt voor dusdanige besluitvorming, dat het dagelijkse leven van andere bevolkingsgroepen beïnvloed kan worden. Deze macht is niet onbepert omdat er altijd maatschappelijke krachten zijn die voor tegenwicht zorgen. Maar subtiel uitgeoefend kan het de elite daadwerkelijk voordelen bieden, zoals blijkt uit de Amsterdamse geschiedenis van de Gouden eeuw.

Burke is overigens niet erg uitgesproken over een eventuele definitie van elite en doet een zwakke poging om de diverse elementen aan elkaar te verbinden.⁶ Maar interessant is zijn opmerking dat studies over elites hanteerbaarder zijn als men zich concentreert op een stad en ik zou deze opmerking willen uitbreiden tot op individueel niveau. Elite bestuderen als groep is mijn inziens niet mogelijk omdat dit een zekere homogeniteit veronderstelt, die er helemaal niet hoeft te zijn. Zelfs als deze gelijkvormigheid zou bestaan dan nog is het noodzakelijk om dit aan te tonen via onderzoek gericht op individuen uit een stad of land in een bepaald tijdperk. Deze deelstudies zouden met elkaar vergeleken moeten worden om uitspraken te doen over de hele groep.

Leidt het definiëren van elite al tot enige moeilijkheden dan is het begrip cultuur een extra problematiserende factor. Er zijn immers vele opvattingen over de inhoud van het cultuurbegrip: zo zijn er die cultuur koppelen aan het hogere, het geestelijke. Het Engelse woord *culture* duidt op de vorm, inhoud en geestelijke gerichtheid van menselijk handelen, kortom alles wat tegenover de menselijke oerdrift staat.⁷ Maar ook de antropologie heeft zich cultuur als studieobject toegeëigend en een specifieke betekenis gegeven: cultuur is in die opvatting de levensstijl van een specifieke samenleving. De biologie heeft cultuur uitgebreid naar andere levende organismen dan de mens en daarmee is het dusdanig verruimd dat het begrip cultuur inhoudsloos is als het gebruikt wordt zonder context. Als adjectief voor elite neig ik er toe het antropologische uitgangspunt te volgen; we willen immers de gedragingen van een specifieke groep bestuderen.

Amsterdam in de Gouden Eeuw

Wat maakt Amsterdam in de Gouden Eeuw zo boeiend om de elite in die plaats en in die periode te bestuderen? Er zijn verscheidene argumenten te noemen.

In de eerste plaats kende Amsterdam na de *Alteratie* van 1578 een snelle groei, zowel in bevolkingsaantal (cijfers indiceren een groei van 40.000 naar 200.000) als in economisch opzicht. Dit had onder meer tot gevolg dat in korte tijd een elite gevormd werd van rijke kooplieden, die zich gingen bezighouden met bestuurlijke zaken zowel ten behoeve van Amsterdam als van de Republiek der Zeven Provinciën. De tweede generatie vertoonde meer kenmerken van renteniers dan van entrepreneurs. Zij profiteerden van de vermogens die hun voorouders vergaard hadden en konden deze relatief gemakkelijk vergroten door gebruik te maken van bestaande handelscontacten. Dit maakte tevens de weg vrij om deel te nemen in het stadsbestuur, hierbij hun eigen belangen vooral niet uit het oog verliezend. Ook waren er posities te vervullen zoals rekenmeester der Grafelijke Domeinen van Holland en West-Friesland of de Admiraliteit, die zeer lucratief konden zijn.⁸

⁴ Amerikaans socioloog die de relaties tussen de verschillende elitegroepen beschreef: WrightMills, C., *The power elite*, New York 1956 p.

⁵ Dahl, Robert Alan, *Who governs? : democracy and power in an American city*, New Haven ; London 1961 p.

⁶ Burke, Peter, *Venetië en Amsterdam*, Amsterdam 1991 p. 20

⁷ P.J.Bouman, *Cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw*, Utrecht/Antwerpen 1964 p. 11

⁸ Zandvliet, Kees, *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2006 p. XV

Amsterdam ontwikkelde zich in de zeventiende eeuw van een stad met een lokale oriëntatie naar een stad die de wereld beschouwde als haar handelsterrein. De leden van de Amsterdamse elite gedroegen zich navenant, wat onder meer culmineerde in de bouw van het Amsterdamse stadhuis, dat de allure had van een paleis. Maar ook lieten de regenten meer dan ooit via uiterlijk vertoon zien dat zij trots waren op hun positie. De bouw van rijk gedecoreerde patriciërshuizen waren schering en inslag voor diegenen die zich wilden voorstaan op macht en rijkdom. De woningen van de Bartolotti's, De Graeff, en de gebroeders Trip zijn hiervan slechts enkele voorbeelden. Ook in de geschilderde portretten van vooraanstaande burgers is de modeontwikkeling te zien; de aanvankelijk enigszins sobere kleding maakt in de loop van de zeventiende eeuw plaats voor rijke uitdossingen.

Figuur 4 Andries Bicker 1642, Bartholomeus van der Helst

Figuur 3 Gerard Andriesz Bicker, 1640-52 Bartholomeus van der Helst

Wat Amsterdam ook uitermate geschikt maakt om te onderzoeken zijn de turbulente politieke gebeurtenissen vanaf de alteratie tot eind zeventiende eeuw. De worsteling om onder het Spaanse juk uit te komen, de machtsstrijd tussen de Oranjes en de regenten, de godsdienstige schermutselingen en de internationale handelsoorlogen vergden veel van de politieke bestuurders. Afkomst en geboorte, zoals bij de adel, legden geen gewicht in de schaal om politiek succesvol te zijn. Alleen diegenen die beschikten over scherpzinnigheid, tactisch inzicht en uitstekende sociale vaardigheden konden zich manifesteren als vooraanstaande leden van de elite. Andries Bicker en Cornelis de Graeff, die meerdere malen magnificus (presiderend burgemeester met een doorslaggevende stem) waren, werden geroemd om hun tact, inventiviteit en de geslaagde samenwerking met Raadspensionaris Johan de Witt. Natuurlijk waren familierelaties ook een belangrijk bij de keuze van kandidaten, iedere familie probeerde eigen leden te benoemen, maar het was niet onmogelijk als relatieve buitenstaander deel te nemen aan het bestuur.

Aangezien de elite aanzien en status wil(de) vergroten is en was de kunst ook zeer geëigend om verfijnde manieren te tonen. En de cultuur bloeide volop in Amsterdam; verschillende regenten steunden dichters als Vondel, Barlaeus en Vos, die op hun beurt gedichten wijdden aan hun beschermheer. Portretopdrachten waren onder de aanzienlijken natuurlijk zeer geliefd en vormden als zodanig belangrijke inkomstenbronnen voor schilders van naam. Gerard de Laresse heeft vele plafondschilderingen gemaakt voor buitenhuizen en de nieuwe woonhuizen in de Gouden Bocht van de

Herengracht. Omstreeks 1650 was er in Amsterdam een grote markt voor decoratieve en toegepaste kunsten, die zeer in trek was bij de elite.⁹ Objecten kwamen uit alle delen van de wereld.

De elite kan dus in het Amsterdamse geval goed bestudeerd worden omdat het een betrekkelijk nieuwe groep was, die zich kon en moest manifesteren in moeilijke politieke omstandigheden en daar zeer succesvol in was. Ik vermoed dat hun invloed op de Amsterdamse kunstwereld groot was mede omdat de burgerlijke middenklasse hun voorbeeld volgden. Kunstenaars waren in de lage landen door het wegvallen van de Rooms-katholieke kerk en de bescheiden rol van de adel vooral afhankelijk van opdrachten van de burgerij. En dit laatste heeft tot een ongekende bloei van de Hollandse schilderkunst geleid!

Prosopografisch onderzoek

Op grond van bovenstaande analyses en waarnemingen ontkomt men er mijns inziens niet aan om enkele individuen grondig te bestuderen bij het onderzoeken van de Amsterdamse culturele elite in de Gouden Eeuw. Een vergelijking van de uitkomsten kan het begin zijn van een prosopografisch onderzoek van deze groep patriciërs. Idealiter zou dit op individueel niveau methodologisch op dezelfde manier uitgevoerd moeten worden om een zinvolle vergelijking en uitspraken voor de hele groep mogelijk te maken. Dit vraagt echter een sterke aansturing van de werkgroep, onder meer aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst om biografische gegevens te verzamelen, en dat gaat ten koste van de vrijheid en creativiteit van de werkgroepleden. Bovendien voldoen niet alle werkstukonderwerpen aan dezelfde criteria, zodat de representativiteit in het geding komt.

Mogelijk kunnen de verschillende deelstudies richting geven aan een prosopografisch onderzoek van de Amsterdamse culturele elite. Belangrijk hierbij is het ontwikkelen van eenduidige criteria over wat onder culturele elite verstaan wordt en een *format* voor het soort gegevens dat verzameld moet worden.

Andries de Graeff

Omdat politieke macht een belangrijke factor is, ligt het voor de hand belangrijke figuren uit het bestuurlijke echelon van Amsterdam in de Gouden Eeuw als onderzoeksobject te kiezen. In dat geval

Figuur 6 Cornelis de Graeff, detail

komt men niet om de namen heen van Bicker en De Graeff; twee families waarvan leden decennialang zitting hadden in de Vroedschap en vele malen als burgemeester functioneerden. Bovendien waren beide families door huwelijken nauw gelieerd. In de eerste helft van de zeventiende eeuw waren Andries Bicker en Cornelis de Graeff elk liefst tien maal burgemeester.¹⁰ Na het overlijden van Cornelis in 1664 kwam zijn twaalf jaar jongere broer

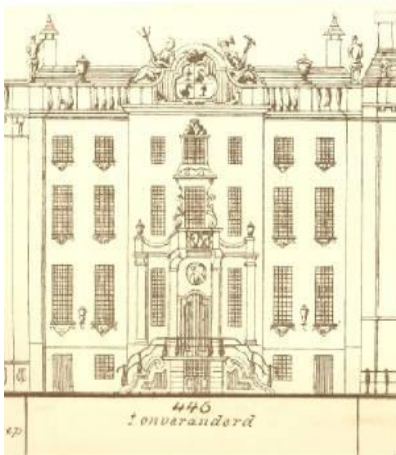
Figuur 5 Andries de Graeff
Govert Flinck, ca 1650

Andries in beeld. Hij was al enige jaren burgemeester, maar kon pas een rol van betekenis spelen na de dood van zijn broer. Andries de Graeff was getrouwd met een dochter van Cornelis Bicker, broer van Andries Bicker, die ook drie maal burgemeester geweest was. De jongere De Graeff kwam dus naar voren in een periode dat de macht van de Republiek der zeven provinciën al enigszins tanende was. De Oranjes waren als stadhouder sinds 1650 buiten spel gezet wat geformaliseerd werd door het Eeuwig Edict van 1667, waarin Andries de Graeff en zijn neef Johan de Witt een voorname rol speelden. In dit Edict werd

⁹ Schrama, Simon, *Overvloed en onbehagen*, Amsterdam 2005 p. 308

¹⁰ Burke, Peter, *Venetië en Amsterdam*, Amsterdam 1991 p. 34

door de Republiek der Verenigde Nederlanden vastgelegd dat het stadhouderschap onverenigbaar was met het kapitein-generaalschap.

Figuur 7 Woonhuis Andries De Graeff, Herengracht 446

Het is zeker niet zo dat Andries de Graeff voor 1664 zijn licht onder de korenmaat heeft gezet; hij heeft rechten gestudeerd in Poitiers, vijf jaar gewerkt in Den Haag als gedeputeerde in de Generaliteitsrekenkamer en als Rekenmeester de Grafelijke domeinen. Daarna werd hij 1657 burgemeester in Amsterdam en benoemd in de Raad van State. Hij had dus een goede staat van dienst opgebouwd en bezat uitstekende connecties in Den Haag. Andries de Graeff was ook een kapitaalkrchtig man: zijn vermogen wordt geschat op 700.000 gulden, wat overeenkomt met 6 miljoen euro anno 2009.¹¹ Hij bezat buitenhuizen in Voorschoten, Valkenburg en Heemstede en liet aan de Herengracht (nu nummer 446) een groot huis bouwen dat twee woonpercelen besloeg.

Na de dood van zijn broer moest Andries het gematigde beleid van Bicker en De Graeff voortzetten, want ondanks het Eeuwig Edict was het zaak om goede relaties met het Haagse hof te onderhouden. Zijn broer Cornelis was voogd van Willem III geweest en zijn kinderen speelden met de jonge prins. Andries de Graeffs tragiek is echter dat hij aan de macht kwam op het moment dat de Republiek bedreigd werd door drie mogendheden en dat Gillis Valckenier toetrad tot het Amsterdamse bestuur. De factie Valckenier was er op uit om de macht van de De Graeffs te breken en vooral Gillis gebruikte alle oorbare en onoorbare middelen om dat te bereiken. Gillis schijnt een man met ruwe manieren geweest te zijn en ik vermoed dat Andries nauwelijks bestand was tegen een dergelijke persoonlijkheid.¹² Valckenier was een opportunist die enerzijds meehielp bij het opstellen van het Eeuwig Edict, maar anderzijds onmiddellijk in het rampjaar 1672 de zijde van de Oranjegezinden koos.

Het rampjaar betekende het einde van de politieke carrière van Andries de Graeff. Toen de vroedschap besloot om de Staten van Holland te steunen in hun voornemen om de prins van Oranje weer als stadhouder aan te stellen kreeg Andries de opdracht om deze boodschap persoonlijk naar Den Haag te brengen. Bij de Haarlemmerdijk werd hij tegengehouden door een menigte en moest een veilig onderkomen zoeken in de naburige herberg. Na de moord op de gebroeders De Witt nam of kreeg De Graeff ontslag - de meningen hierover zijn verdeeld - en trad uit al zijn functies terug. Een belastingconflict, waarin Gillis Valckenier een dubieuze rol speelde, deed hem besluiten om naar Utrecht uit te wijken. Maar een jaar later koos de ex-burgemeester eieren voor zijn geld en betaalde alsnog.¹³ In 1677 kreeg hij enig eerherstel, althans voor hem en zijn familie, door de benoeming tot Ridder van het Heilige Roomse Rijk door Keizer Leopold I. De Graeff was al jaren bezig met zijn zoon Cornelis om een adellijke titel te verkrijgen.

Figuur 8 Wapenschild familie De Graeff

Een jaar later overleed de nieuwbakken Ridder, slechts enkele maanden na de tragische dood van zijn zoon en schoondochter en werd bijgezet in het familiegraf in de Oude kerk van Amsterdam.

¹¹ Dit bedrag is berekend met behulp van de tabel in Zandvliet, Kees, *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2006 p. XII en 77

¹² BalbianVerster, J.F.L. de, *Burgemeesters van Amsterdam in de 17e en 18e eeuw*, Zutphen 1931 p. 60

¹³ Nolens volens, want door toedoen van Valckenier werd een nieuwe wet aangenomen die uitgeweken burgers dwong alsnog te betalen, zie *Ibid.* p. 63

Andries de Graeff, een goede representant van de culturele elite?

Na deze inleidende woorden over het begrip culturele elite, over Amsterdam en Andries de Graeff in het bijzonder, dient de vraag beantwoord te worden of deze telg van De Graeff-familie als subject kan dienen voor een prosopografische deelstudie.

Eerder heb ik betoogd dat leden van de elite moeten voldoen aan een viertal criteria: zij moeten rijk zijn, status hebben, over intellect beschikken en politiek gewicht in de schaal leggen. Financiële draagkracht is belangrijk om in zekere mate van onafhankelijkheid meningen te vormen en beslissingen te nemen. Status is het aanzien dat iemand heeft in de sociale groep waarin die persoon zich manifesteert. Dit betekent dat anderen deze persoon ook aanzien toekennen en aanvaarden dat hij of zij gezag heeft. Intellectualiteit houdt niet alleen in dat men dient te beschikken over een goed verstand, maar dat hij of zij handelt vanuit kennis, ervaring en een waardenstelsel. Bovendien is nog een criterium, het beschikken over politieke macht, door mij toegevoegd als belangrijke, zo niet beslissende factor. Immers, als iemand weliswaar rijk is, aanzien heeft en intellect vertoont, maar hij doet er niets mee om invloed uit te oefenen op het maatschappelijke leven dan functioneert hij als een rentenier: goed op de winkel passen, maar geen veranderingen teweeg brengen.

Natuurlijk zijn er vele andere benaderingen mogelijk, maar als onderzoeker kies je voor een zeker theoretisch kader met het doel veronderstellingen te toetsen, om gemakkelijker en gericht informatie te verzamelen en om het onderzoekgebied af te grenzen.¹⁴ En vanuit dit theoretische kader is het mogelijk Andries de Graeff aan de deze criteria te toetsen.

Het eerste criterium "rijk" is relatief eenvoudig: volgens de schrijver van de 250 rijksten van de Gouden Eeuw stond Andries op de 34^e plaats, waarbij het nauwelijks relevant is of hij een paar plaatsen hoger of lager stond.¹⁵ Hij kon zijn leven lang dan ook wijden aan bestuurlijke functies. Ook over zijn status kan weinig misverstand bestaan gezien zijn ervaringen als bestuurder en levenswijze. Zijn talloze portretten, zijn huis aan de Herengracht, zijn veelvuldige burgemeesterschappen en andere aanzienlijke functies onderstrepen zijn prestige, eens te meer versterkt door zijn afkomst als lid van familie De Graeff. Lastiger wordt het als zijn intellectualiteit ter sprake komt. Natuurlijk, hij was afgestudeerd jurist, maar heeft niet zoals zijn broer Cornelis een Grand Tour gemaakt. Wel is in de literatuur sprake van zijn kunstmecenaat, maar niet zeker is of hij zich daarmee sterk onderscheidde van andere patriciërs. Een van de uitdagingen van dit onderzoek zal bestaan uit het inzicht verkrijgen in de kunst die hij verzamelde en zijn plaats in de kunstwereld van de zeventiende eeuw.

Andries heeft jarenlang in de schaduw (moeten) leven van zijn broer Cornelis en Andries Bicker en kon pas echt floreren na de dood van zijn broer. Hij was niet opgewassen tegen de onbehouwen, maar sluwe Gilles Valckenier tegen wie hij uiteindelijk het onderspit moest delven.

Politiek gezien heeft hij zeker in de positie verkeerd om belangrijke besluiten voor stad en land te beïnvloeden. Hij was van 1664 tot 1672¹⁶ zeven maal burgemeester van Amsterdam, waarvan verscheidene malen als magnificus. Van 1658 tot 1659 zat hij in de Admiraliteit van Amsterdam en heeft zich intensief bezig gehouden met de vestingwerken. Maar of Andries de Graeff het formaat had van zijn oudste broer Cornelis of van zijn aangetrouwde oom Andries Bicker, daar kan een vraagteken bij gezet worden.

Toch kan gesteld worden dat Andries de Graeff als lid van de Amsterdamse culturele elite voldoet aan de meeste criteria: rijkdom, status, intellect en politieke macht. De gebeurtenissen van 1672 hebben tot zijn politieke ondergang geleid en boeiend is dan de vraag of hij zich als lid van de culturele elite kon handhaven. Wordt een tandenloze wolf door zijn soortgenoten of prooien nog serieus genomen?

¹⁴ Maso, Ilja, *Kwalitatief onderzoek* Den Haag 1998 p. 24

¹⁵ Zandvliet, Kees, *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2006 p. XL

¹⁶ Elias, J., *De Vroedschap van Amsterdam 1578-1795*, Haarlem 1903-1905 p. 193

Lijst van figuren

Figuur 1 Andries de Graeff Gerard ter Borch II, 1674	0
Olieverf op doek, 40,5 cm x 30,0 cm, particulier bezit	
Figuur 2 Quellinus: Met de klok mee vanaf links onder de burgemeesters	1
Andries de Graeff, Artus Quellinus I, 1661, 76 cm h, marmer	
Nicolaes Tulp 1656-1657, maker onbekend, gips, verf, hardsteen Six Collectie Amsterdam	
Johannes Munter, Bartholomeus Eggers, 1673, 88 cm h, marmer, Rijksmuseum	
Cornelis Witsen, Artus Quellinus I, 1652, 81 cm h, marmer, Louvre	
Figuur 3 Gerard Andriesz Bicker, 1640-52	3
Bartholomeus van der Helst, paneel, 94,0 cm x 70,5 cm, Rijksmuseum	
Figuur 4 Andries Bicker 1642, Bartholomeus van der Helst	3
paneel, 93,5 cm x 70,5 cm, Rijksmuseum	
Figuur 5	4
Andries de Graeff, Govert Flinck 1650, olieverf op doek, 45 cm x 37 cm, particulier bezit	
Figuur 6 Cornelis de Graeff, detail	4
Ontleend aan: Cornelis de Graeff, Nicolaes Elias. Pickenoy, 1636, 185 cm x 105 cm, Gemäldegalerie, Berlijn	
Figuur 7 Woonhuis Andries De Graeff, Herengracht 446	6
Caspar Philips, 1770, gravure uit Grachtenboek	
Figuur 8 Familiewapen.....	6
www.wazamar.org	

Literatuur

- Balbian Verster, J. F. L. d., *Burgemeesters van Amsterdam in de 17e en 18e eeuw*, Zutphen 1931
- Bouman, P. J., *Cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw*, Utrecht/Antwerpen 1964
- Burke, P., *Venetië en Amsterdam*, Amsterdam 1991
- Dahl, R. A., *Who governs? : democracy and power in an American city*, New Haven ; London 1961
- Elias, J., *De Vroedschap van Amsterdam 1578-1795*, Haarlem 1903-1905
- Kraaij, H. J., *Het koninklijke Paleis te Amsterdam*, Amsterdam 1997
- Maso, I., *Kwalitatief onderzoek Den Haag* 1998
- Pareto, V., *The rise and fall of the elites; an application of theoretical sociology*, Totowa, N.J. 1968
- Schrama, S., *Overvloed en onbehagen*, Amsterdam 2005
- Wright Mills, C., *The power elite*, New York 1956
- Zandvliet, K., *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2006
- Biografie Mr. Andries de Graeff in de DBNL
- [Http://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu02_01/molh003nieu02_01_1036.htm](http://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu02_01/molh003nieu02_01_1036.htm)

